

Negativt värdeladdade ord i språket och i ordböckerna

Bo-A. Wendt

Svenska Akademiens ordboksredaktion, Lund

Negativt värdeladdade ord är förvisso en lexikografisk utmaning så god som någon, och hur sådana ord skall handhas i ordboksarbetet har dryftats en hel del på senare år, så i flera artiklar i *LexicoNordica* 27 (2020). I dessa sistnämnda fall handlar det om samtidsordböcker, där lösningarna överlag synes gå mot mer fingraderade etiketteringar. I en ordbok som SAOB skulle en sådan fingradering sannolikt vara mer svårtillämpad, eftersom det handlar om också äldre och därmed (också) i detta hänseende svårbedömdare språkbruk. Den ojämförligt vanligaste etiketten är ”nedsättande”, men därutöver förekommer också den litet speciellare ”klandrande.”

I mitt föredrag skall jag istället för i etiketteringsfrågan ta min utgångspunkt i frågan om varför ord alls – rent principiellt – blir negativt värdeladdade. Därvid vill jag urskilja tre väsensskilda skäl, varav ett gäller ord som (nästan) helt faller utanför den gängse etikettdiskussionen. Dessa tre är: (1) för att ordet syftar på något i sig klandervärt enligt den allmänna moraluppfattningen (i viss kultur eller viss grupp), t. ex. *mördare*, *pedofil*; (2) för att någon eller något oegentligt beskrivs med ett ord av typ (1) eller med ett annat kategoriöverskridande ord, t. ex. *mördare* (om djuruppfödare eller slaktare) respektive *apa* (om person); och (3) för att en sakligt sett helt godtycklig negativ attityd till en hel kategori uttrycks genom ett visst konventionaliserat ordval utan språkligt (synkront) genomskinlig negativ betydelse (av typ (1) eller (2)), t. ex. *neger* (som gått från neutralt till negativt; jfr med att am.-eng. *negro* och *black* helt enkelt synes ha skiftat plats med avseende på neutral respektive negativ värdering). Utöver dessa tre som alltså på ett eller annat sätt utgår från lexikalisering kan negativ värdeladdning också åstadkommas rent strukturellt, i synnerhet genom typen *din* + snart sagt vilket ord som helst, t. ex. *din ordboksredaktör*.